

Niet te veel meegaan in beleidstaal

Een Vlaamse en een Nederlandse professor houden dit jaar de Marie Kamphuis Lezing. In hun dubbellezing zullen Rudi Roose van de Universiteit Gent en Margo Trappenburg van de Universiteit voor Humanistiek en de Universiteit Utrecht op 14 november meer dan vijfhonderd luisteraars hun visie op het sociaal werk voorhouden. Het *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken* peilde – per mail – alvast hun eerste gedachten over de stand van het sociaal werk.

DUBBELINTERVIEW

TEKST Redactie

MARGO TRAPPENBURG EN RUDI ROOSE OVER DE SOCIALE PROFESSIONAL

Jan Willem Bruins, directeur van de beroepsvereniging BPSW, zegt elders in dit blad dat sociaal werkers klem zijn komen te zitten tussen marktwerking, managerial-achtig denken, protocollering, regeldruk en bureaucratie, schaalvergroting. Herkennen jullie dat?

Rudi Roose: 'Zeker. Ik deel de bekommernis van Bruins volledig, maar de wijze waarop sociale professionals omgaan met die ontwikkelingen is mogelijk ook problematisch. Zo komen manage-

rialistische ideeën niet alleen van buitenaf, maar worden deze in belangrijke mate ook door professionals en professionele organisaties "gedragen". Als ik bijvoorbeeld kijk naar de wijze waarop sommige organisaties in Vlaanderen meestappen in het kwaliteitszorgverhaal of in de taal van "ondernemerschap", dan is het niet noodzakelijk zo dat sociaal werk zich "laat doen" door deze ontwikkelingen.'

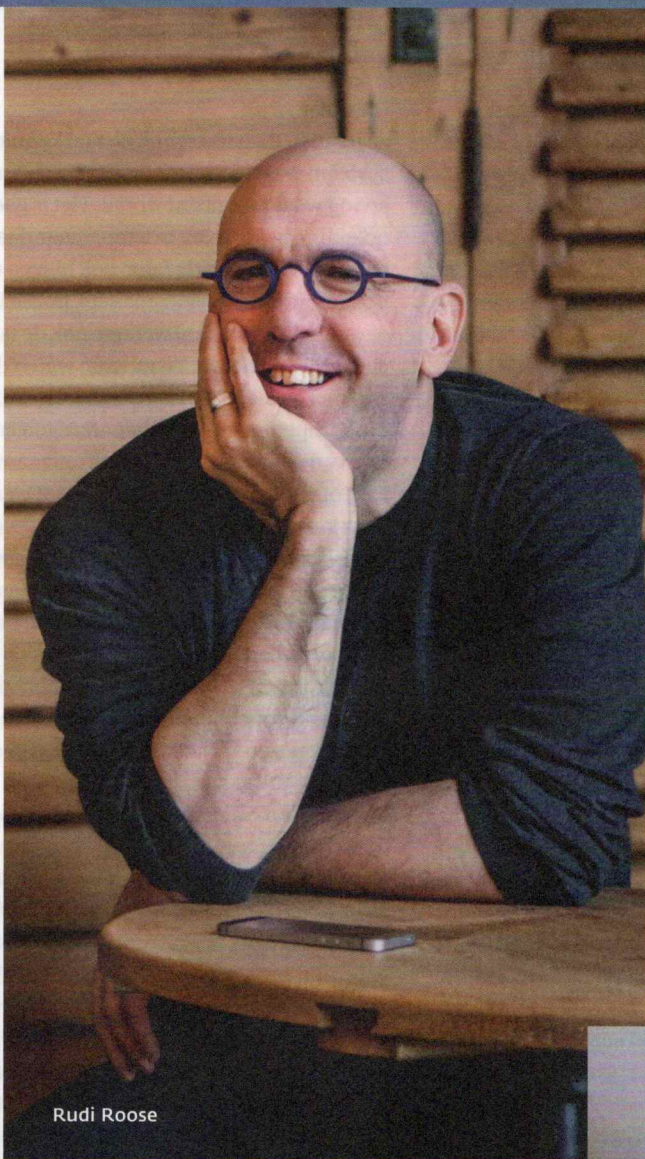
'Historisch is het natuurlijk zo dat sociaal werk niet anders kan zijn dan tegendraads, wil het "sociaal" werk zijn. In de geschiedenis van het sociaal werk zien we drie sociaal-politieke doelstellingen: sociale controle, arbeidsmarktactivering en – met de opkomst van de verzorgingsstaat – de aandacht voor sociale rechtvaardigheid. Met die derde sociaal-politieke doelstelling verschuift de rol van het sociaal werk conceptueel van functioneel naar kritisch. Met andere woorden: het sociaal werk kan vanaf dan niet anders dan "moeilijk" zijn, een "steen in de schoen".'

Margo Trappenburg: 'Het probleem met beleidsveranderingen is dat er vaak wel nieuw beleid komt, maar dat oude beleidsmoden blijven bestaan.'

MARIE KAMPHUIS LEZING 2019

Al sinds 1999 organiseert de Marie Kamphuis Stichting de Marie Kamphuis Lezing over een onderwerp op het snijvlak van maatschappelijk werk en maatschappelijke ontwikkelingen. Daartoe worden inspirerende sprekers uitgenodigd die vanuit een specifieke invalshoek het professioneel maatschappelijk werk in een breder kader plaatsen. Dit jaar gaat het om een dubbele lezing, een door de Vlaamse professor dr. Rudi Roose van de Universiteit van Gent, en een door de Nederlandse hoogleraar Margo Trappenburg (Universiteit voor Humanistiek en Universiteit Utrecht).

Rudi Roose

Beleidsmoden zijn net als aardlagen die boven op elkaar komen te liggen. De huidige beleidstrend in Nederland is decentralisatie en integraal werken. Mooi geformuleerd betekent dit: je kunt als sociaal werker maatwerk leveren, passend bij de buurt of de gemeente waarin je werkt en passend bij de doelgroep waar je mee bezig bent. Je hoeft je bovendien niet te laten hinderen door disciplinaire grenzen: als jouw cliënt ggz-problemen heeft, maar daarnaast kampt met schulden en moeilijk opvoedbare kinderen, dan zou je het totaalplaatje in ogenschouw moeten nemen en met de cliënt passende hulp moeten bedenken en organiseren. Maar onder deze laatste beleidsmode bevindt zich de aardlaag van de marktwerking, die in sommige gemeenten betekent dat zij hun sociaal werk jaarlijks uitzetten bij verschillende organisaties die erop mogen intekenen, waarna de organisatie met het beste bod de opdracht in de wacht sleept.'

'Dat betekent dat organisaties en sociaal werkers ook moeten denken in termen van kosten en baten en de volgende offerte. En de oudste aardlaag van de bureaucratie komt ook regelmatig aan de oppervlakte. Bijvoorbeeld als er iets mis is gegaan en de gemeenteraad de onderste steen hoven wil halen

Margo Trappenburg

en precies wil kunnen nagaan waar en door wie de fouten zijn gemaakt. Die aardlaag leidt tot protocolering en het bouwen aan *paper trails*.'

'Sociaal werkers delen deze aardlaag-werkelijkheid met andere professionals in zorg en onderwijs. Het is heel belangrijk dat zij of hun leidinggevenden daar heel vaak aandacht voor vragen, in de media en in overleggen met de politiek. Anders is de kans groot dat politici en beleidsmakers denken dat hun professionals allang en alleen leven in de bovenste beleidslaag. Zo simpel is het niet.'

RUDI ROOSE

Rudi Roose is professor in het Social Work aan de Universiteit Gent. Hij studeerde pedagogische wetenschappen. Roose publiceerde tal van boeken en artikelen in binnen- en buitenland over onder andere social work, sociaal beleid, armoede, verantwoording en jeugdhulp.

Roose: 'Het claimen van "professionele autonomie" is in deze context wat mij betreft wel belangrijk en ook nodig. Een eerste stap is zien dat dit geen "uitvoerend" beroep is maar een politiserend beroep. Daar ligt zowel voor de opleidingen, die in Nederland bijvoorbeeld nogal dreigen te verspecialiseren, als voor het middenveld een belangrijke rol. In Vlaanderen proberen we dit momenteel bijvoorbeeld door het installeren van een Vlaams Platform sociaal werk, waarin we samen met opleidingen, onderzoekers, praktijkwerkers en middenveldorganisaties proberen de centrale waarden van het sociaal werk – vertaald in mensenrechten – te bewaken en te versterken. De oriëntatie daarbij is belangrijk: het gaat dus niet om het zoeken naar identiteit op basis van "oplosbaarheid" van problemen, maar op basis van een maatschappelijke opdracht gericht op grotere sociale rechtvaardigheid.'

De onderzoekers van het boek *De verhuizing van de verzorgingsstaat constateerden vorig jaar dat sociaal werkers de taal waarin zij zich verantwoorden, aanpassen aan de beleidstaal in plaats van dat ze deze ter discussie stellen. Zouden ze wel anders kunnen, en hoe dan?*

Trappenburg: 'Sociaal werkers moeten tweetalig zijn, en dat zouden ze moeten leren aan de hogeschool. Sociaal werkers moeten de taal van hun cliënt spreken en voor hun cliënt opkomen, maar

ze moeten daarnaast ook de taal kennen van het systeem waarin ze functioneren en van de samenleving waar hun cliënt woont. Het is goed om in de opleiding beide talen te leren, maar daarna moeten sociaal werkers beide talen ook blijven oefenen. Het is belangrijk dat beleidsmakers, politici en leidinggevenden van sociaal werkers ook de taal van de cliënt blijven horen. Zij moeten weten dat er mensen zijn met een laag IQ, met een heel moeilijk leven, die kampen met allerlei beperkingen en voor wie de taal van empowerment en zelfredzaamheid drie, vier, of vijf bruggen te ver is. Sociaal werkers zouden daar idealiter op moeten kunnen wijzen. Dat kan niet als zij daar geen ruimte voor krijgen, of als zij er hun eigen baan mee op het spel zouden zetten. In Schotland zijn organisaties verplicht om kanalen open te stellen waar sociaal werkers de taal van de cliënt kunnen spreken, waar zij terecht kunnen als het beleid voor bepaalde cliënten verkeerd uitpakt. Dat lijkt me voor Nederland ook een goed idee.'

Roose: 'Die aanpassing van professionals aan de beleidstaal is beslist herkenbaar, maar niet zo nieuw en niet enkel hier. Zie bijvoorbeeld de studie van Urban Nothdurfter in Bolzano waarin hij analyseert dat sociaal werk vooral individualiserende taal gebruikt, gericht op psychologiseren. Het is dus niet zo dat het vroeger anders ging. Soms is dit een strategie om iets anders te kunnen doen. Dat heet dan *dazzling management*, waarbij organisaties de overheid geven wat ze willen horen opdat ze in de praktijk iets anders kunnen doen. Als we meer collectief willen werken, zoals ik bepleit, dan moeten we ons ook bewust zijn van taal. Als ik bijvoorbeeld zie hoe weinig aandacht er – in elk geval in Vlaanderen – is voor bijvoorbeeld "rapportage", en het bewust omgaan daarmee, roept dat veel vragen op over het belang daarvan.'

Sociaal werkers lijken in Nederland sterk beleidsgericht: ze zijn bezig met de participatiesamenleving, decentralisaties, etc. Zien jullie dat ook zo? En is dat erg? Hoe is het in Vlaanderen?

Trappenburg: 'Aansluitend bij wat ik hiervoor over tweetaligheid zei: Dat sociaal werkers ook oog hebben voor het belang van de samenleving of de gemeenschap en niet alleen voor het belang van hun cliënt, vind ik positief. Sociaal werkers zijn wat dit betreft prettiger professionals dan advocaten voor wie alleen het belang van hun cliënt telt (grote bedrijven helpen om de belasting te ontduiken, geharde criminelen vrij krijgen op basis van vormfouten, enzovoort). Maar sociaal werkers moeten niet vervallen in het andere uiterste; de waardigheid van hun cliënt weegt zwaar, en die staat soms haaks op de principes van het beleid.'

Roose: 'In Vlaanderen klopt dit ook wel, denk ik: we zijn een klein landsgebied en kennen een sterk

Margo Trappenburg: 'Individuele hulpverlening lijkt meer status te hebben'

systeem van "gesubsidieerde vrijheid", waarbij in ruil voor financiering maatschappelijke opdrachten worden uitgevoerd. Er is – vaak letterlijk – een zeer korte lijn tussen organisaties en beleidsmakers. Bijvoorbeeld ook doordat sociale professionals adviseurs worden van kabinetten. Maar er blijft in Vlaanderen ook zeer veel eigenzinnigheid bestaan, tussen de lijnen gebeurt er van alles in onderhandeling, ook zaken die niet zouden mogen. Een collega stelde recent voor eens echt te doen wat beleid stelt dat er moet gebeuren; zo zou het systeem mogelijk volledig vastlopen en zou er echt iets veranderen...'

Lilian Linders constateert in dit tijdschrift dat van collectiviserend werken sinds de decentralisaties in Nederland weinig terecht komt. Zij omschrijft dat als: het stimuleren van burgerinitiatieven, vrijwilligerswerk, sport of culturele activiteiten, maar ook het creëren van ontmoetingsmogelijkheden in de wijk of andere manieren om mensen met elkaar in contact te brengen, of mensen met drempelvrees te bewegen naar activiteiten, al dan niet met lotgenoten. Alle tijd gaat op aan individuele hulp geven. Kan en moet het ook anders?

Trappenburg: 'Individuele hulpverlening lijkt meer status te hebben. Individuele hulpverlening aan jongeren met problemen is in Nederland een taak voor professionele hulpverleners met een SKJ-registratie. Collectieve hulpverlening via een buurthuis of burgerinitiatief is geen geregistreerde activiteit; het is ook moeilijker meetbaar wat daarmee wordt bereikt en het past dus ook minder goed op de verantwoordingsstructuur, op de oudere aardlagen dus. Als sociaal werkers allebei moeten doen, is goed voorstelbaar dat individuele hulpverlening voorgaat; acute nood komt altijd eerst. Je zou dat kunnen oplossen door voor collectieve hulpverlening aparte sociaal werkers aan te stellen; de opbouwwerkers van vroeger. Maar dat is toch wel zonde van de op zich goede gedachte van integrale hulpverlening. Misschien helpt het als sociaal werkers succesverhalen van collectieve hulpverlening vaak en veel, via zoveel mogelijk kanalen, met elkaar gaan delen.'

Roose: 'Ik volg dat er vaak zeer individualiserend wordt gewerkt, en dat dit ten koste gaat van ontmoetingsactiviteiten. Maar collectivisering gaat voor mij niet enkel om het bijeenbrengen van mensen, maar ook om de capaciteit om van private issues publieke issues te kunnen maken. In de woorden van C. Wright Mills: hoe we *private troubles* omzetten in *public issues*. Een voorbeeldje: er wordt ingezet op individuele re-integratietrajecten van gedetineerden, maar we zien dat die mensen in dezelfde buurten komen te wonen als waar ze voordien vandaan kwamen. Buurten met veel problemen. Sociaal werk zou dat individuele verhaal moeten optillen naar het collectieve en moeten problematiseren.'

Rudi Roose: 'De aanpassing van professionals aan de beleidstaal is beslist herkenbaar'

Zijn er ook maatschappelijke ontwikkelingen waarvoor sociaal werkers wel meer oog mogen zouden hebben?

Trappenburg: 'In mijn Marie Kamphuis Lezing op 14 november wil ik het gaan hebben over vermaatschappelijking; de tendens dat allerlei groepen kwetsbare mensen moeten (blijven) wonen in gewone huizen, in gewone wijken: mensen met een verstandelijke beperking, mensen met ernstige psychiatrische aandoeningen, ouderen met dementie, kwetsbare ouderen met een reeks chronische kwalen. Sociaal werkers hebben altijd al met deze groepen te maken gehad, maar nu meer dan ooit. Dat heeft gevolgen voor de hulpverlening.'

MARGO TRAPPENBURG

Margo Trappenburg is bijzonder hoogleraar Grondslagen van het Maatschappelijk Werk aan de Universiteit voor Humanistiek en hoofddocent Bestuurs- en Organisatiewetenschap aan de Universiteit Utrecht. Zij schrijft over ontwikkelingen in de Nederlandse verzorgingsstaat, over beroepsethiek, de verhouding tussen managers en professionals en over ethische kwesties in de gezondheidszorg (euthanasie, abortus, prenatale diagnostiek, verdelingsvraagstukken, patiëntenrechten). Zij is van huis uit politicoloog.

Roose: 'Ik denk dat er veel meer interactie zou moeten komen tussen sociale professionals en andere organisaties in het middenveld – zie het boek *Sociaal schaduwwerk* in Vlaanderen – omdat daar vaak ook de creativiteit zit. En daarbij is het belangrijk dat er sterker op langere termijn wordt gedacht, denk ik; nu is het sociaal werk vaak "momentaan", maar het kan zich ook oriënteren op ruimere vraagstukken zoals duurzaamheid inzake wonen, energie, voedsel. Maar ook vraagstukken als diversiteit en digitalisering zijn belangrijk.'

Zouden sociaal werkers meer maatschappelijke thema's – denk aan dakloosheid – op de politieke, maatschappelijke agenda moeten zetten?

Roose: 'Inderdaad. Dit lijkt me fundamenteel.'

Trappenburg: 'Zeker. Sociaal werkers zien sociale problematiek vaak als eerste en het hoort bij hun beroep om daar iets mee te doen.'